

سیر پیدایش تمدن:

- ◀ تقسیم گذشته بشر به دوره پیش از تاریخ
- ◀ نخستین انسان‌واره‌ها حدود ۴ میلیون سال پیش در علفزارهای آفریقا (بعدها کوچ به آسیا و اروپا)
- ◀ از ظهور انسان تا اختراع خط (حدود ۵ هزار سال پیش)
- ◀ آگاهی از این دوران بر اساس کاوش‌های باستان‌شناسی
- ◀ تقسیم مراحل زندگی انسان بر اساس نوع اقتصاد معیشتی به دوره گردآوری خوراک
- ◀ دوره تاریخی
- ◀ دوره تولید خوراک

۱- دوره گردآوری خوراک:

- ◀ تأمین خوراک از طریق شکار جانوران ← کار مردان
- ◀ گردآوری دانه، میوه، ریشه گیاهان و درختان ← کار زنان
- ◀ مسکن پناهگاه‌های طبیعی مثل غار
- ◀ کلبه‌هایی از شاخ و برگ درختان و گیاهان
- ◀ مهم‌ترین اتفاق: به کارگرفتن آتش
- ◀ جنس ابزار سنگ (ابتدا ساده اما به تدریج پیشرفته ← تیغه سنگی: تبرزین، زوبین، کارد)
- ◀ استخوان
- ◀ چوب
- ◀ ناتوانی انسان‌های نخستین در حرف زدن ← استفاده از هنر نقاشی برای نشان دادن احساس و اندیشه
- ◀ اعتقاد انسان‌های نخستین به نیروهای مرموز و فراطبیعی نگهدارنده زمین و آسمان و زندگی (به دلیل وجود مشکلاتی چون بیماری، مرگ، سیل و ...)
- ◀ عدم آگاهی از اعتقادات انسان‌های نخستین به دلیل فقدان شواهد و مدارک
- ◀ (بررسی اعتقادات جوامع شکارگر کنونی بومیان استرالیا - قبیله‌های سرخ‌پوست آمریکای جنوبی)

۲- دوره تولید خوراک:

- ◀ شروع کشت گیاهان و اهلی کردن حیوانات: از حدود ۱۲ هزار سال پیش
- ◀ نخستین خاستگاه کشاورزی: مناطق کوهپایه‌ای زاگرس در غرب ایران ← کشت گندم و جو (بر اساس کاوش‌های تپه چغاگلان در مهران ایلام)
- ◀ شروع کشت دانه توسط زنان (چون آنان عهده‌دار گردآوری دانه‌های گیاهان بودند).
- ◀ رواج کشت غلات و رام کردن جانوران در فاصله ۱۲ تا ۷ هزار سال پیش (عصر نوسنگی)
- ◀ ابداع چرخ سفال ← تولید ظروف گلی
- ◀ استفاده از پشم حیوانات ← تولید پارچه
- ◀ ابداع کشاورزی: از رویدادهای مهم زندگی انسان ← انقلاب کشاورزی (تأثیر آن در تاریخ بشر همانند انقلاب صنعتی قرن ۱۸م. است).
- ◀ پیامدهای ابداع کشاورزی ایجاد یکجانشینی و نخستین روستاها (به منظور کاشت، داشت و برداشت محصول)
- ◀ تولید مازاد بر نیاز تخصصی شدن کارها (روی آوردن به فعالیت‌های دیگر مانند ابزارسازی، سفالگری، پارچه‌بافی)
- ◀ شکل‌گیری تجارت ← آشنایی مردم با آداب و رسوم، مهارت و اندیشه‌های مناطق دیگر
- ◀ شکل‌گیری شهرها و تأسیس تمدن

تمدن‌های نخستین

۱- بین‌النهرین

- ◀ بین‌النهرین یا میان‌رودان: سرزمین میان دو رود دجله و فرات (در عراق کنونی) ← سرزمین‌های پست غرب فلات ایران
- ◀ رود دجله و فرات: سرچشمه از ترکیه و ارمنستان ← پیوند در عراق ← پیوند با کارون در نزدیکی خرمشهر و تشکیل اروندرود ← سرازیر به

خلیج فارس (رسوبات این رودها ← ایجاد دشت‌های حاصلخیز)

◀ چگونگی شکل‌گیری تمدن: کمبود بارندگی در بین‌النهرین ← ایجاد آبراه و آبیگر در اطراف دجله و فرات برای کشت ← تولید محصولات فراوان و مازاد بر نیاز و افزایش جمعیت ← گسترش روستاها و ایجاد نخستین شهرها

◀ سومر نام ناحیه جنوبی بین‌النهرین و اقوام ساکن در آن

شهرهای مهم: اور، اوروک، لاگاش، کیش

هر شهر با روستاهای اطراف دارای حکومت مستقل ← دولت-شهر یا کشور-شهر

رقابت و جنگ دولت-شهرها با یکدیگر

پرستش خدایان متعدد، برپایی پرستشگاه برای خدای شهر (هر شهر از آن خدایی است)، نثار قربانی و هدایا به خدای شهر

تنبیه انسان‌ها توسط خدایان به دلیل کوتاهی در خدمت، با فرورستاندن سیل و طوفان و خشکسالی

واسط میان مردم و خدایان

کاهن اعظم آگاه از دانش‌های عصر خود

دارای قدرت و ثروت زیاد

کاهنان دارای قدرت سیاسی و دینی ← بعدها فرماندهان نظامی و دارای قدرت و حکومت شدند.

صنعتگران سومری: مهارت در سفالگری

ساخت ابزار مفرغین مقاوم و محکم (ترکیب مس و قلع)

به خط میخی

سومریان: مخترع خط (دارای نخستین نوشته‌ها: لوح‌های گلی به زبان سومری

حاوی آثار ادبی (افسانه گیلگمش)

اکد و بابل:

◀ اكد حدود ۲۴۰۰ ق.م.

در مرکز بین‌النهرین

پادشاه معروف: سارگن تسلط بر دولت-شهرهای سومر و سراسر بین‌النهرین

تشکیل امپراتوری (از شرق مدیترانه تا کوه‌های زاگرس) ← تبادل بیشتر فرهنگ و تمدن در بین‌النهرین

دوام: حدود دو قرن

◀ بابل حدود ۱۹۰۰ ق.م.

در مرکز بین‌النهرین

اقوام اموری ← تأسیس سلسله معروف به بابل قدیم

مشهورترین فرمانروا: حمورابی تسلط بر بین‌النهرین

اقدامات در زمینه کشورداری، کشاورزی، قانون‌گذاری

شیوه حکومت: مبتنی بر قدرت و اختیارات فراوان پادشاه (مقام پادشاهی را هدیه‌ای از جانب خدا می‌دانست).

اطاعت کامل حاکمان ولایات از او

شهرت: تدوین قانون‌نامه نخستین سند قانون‌گذاری جهان

مجموعه‌ای از قوانین زراعت، آبیاری، کشتیرانی، خرید و فروش برده، ارث، ازدواج، مجازات جرم‌ها و...

پایتخت: بابل ← دارای موقعیت مناسب سیاسی و جغرافیایی ← تبدیل به مرکز بزرگ تجارت بین‌المللی ← دارای ثروت فراوان

ضعف بابل ← قدرت آشور در شمال بین‌النهرین

افزایش قلمرو و ثروت با لشکرکشی به سرزمین‌های اطراف

میراث تمدن بین‌النهرین:

- ◀ موفقیت در زمینه‌های: سیاست و حکومت، قانون‌گذاری، معماری، هنر، صنعت، خط و ...
- ◀ تأثیر تمدن بین‌النهرین بر تمدن‌های پس از خود مثل هخامنشیان ایران - یونان

۲- مصر، هدیه رود نیل

- ◀ زندگی در مصر: وابسته به رود نیل (از دریاچه آفریقای مرکزی به سمت شمال و دریای مدیترانه)

رسوبات نیل ← مناسب برای کشت و زرع

- ◀ موانع طبیعی اطراف مصر (صحراهای گرم در شرق و غرب - دریای مدیترانه در شمال) ← حفظ مصر از تهاجم‌های خارجی
- ◀ تنها مسیر راه دریایی به مصر: شبه جزیره سینا در شمال شرق

سیاست و حکومت:

- ◀ استفاده از وزیر (کارگزار کل کشور) برای اداره امور اداری - مالی - قضایی
- ◀ تاریخ مصر [دوره امپراتوری قدیم] فرعون‌ها: در اوج قدرت [دارای اعتبار زیاد میان مردم] گفته‌هایش، از زبان خدایان [دوره میانه] ساخت اهرام سه گانه [کارهایش اراده خدا] دوره جدید

دین:

- ◀ پرستش تعداد زیادی خدایان (خدایانی مهربان‌تر و دوستانه‌تر از خدایان سومر ← به دلیل زندگی آسان‌تر و مطبوع‌تر در کنار نیل)
- ◀ دعوت به یگانه‌پرستی توسط حضرت یوسف (ع) و حضرت موسی (ع) در دوران امپراتوری جدید
- ◀ آمن هوتپ چهارم: ترویج یگانه‌پرستی در شکل پرستش خدای خورشید ← اما؛ پرستش چندخدایی پس از مرگ فرعون توسط کاهنان
- ◀ مومیایی کردن اجساد برای جلوگیری از فساد جسم و بازگشت روح به جسم بعد مرگ

جامعه و اقتصاد:

- ◀ اساس زندگی: کشاورزی [بیشترین جمعیت: کشاورزان] کشت گندم و جو، خرما و میوه در کشتزارهای فرعون، کاهنان و مقام‌های حکومتی در اطراف نیل
- ◀ مردم مصر [صبور، فرمان‌بر (به دلیل آموزه‌های دینی)] پرداخت مالیات - حضور در جنگ - ساخت آرامگاه و کاخ و معبد

ادبیات و هنر:

- ◀ از دستاوردهای تمدن مصر [ابداع خط هیروگلیف و دموتیک] ابداع کاغذی به نام پاپیروس [از نی] حاوی مطالب ادبی، دینی، شرح حال و اقدامات فرعون‌ها
- ◀ ساخت بنا (اهرام، معابد، کاخ) [با استفاده از منابع طبیعی (سنگ آهک - سنگ خارا)] با دانش و مهارت بالا - محاسبات دقیق هندسی و ریاضی
- ◀ مهارت در نقاشی، مجسمه‌سازی، ساخت جنگ‌افزارها (با استخراج مس و طلا)